

Německá historická geografie: krátký výběrový exkurz do současné tvorby

Aleš Nováček

I když bývá pravidlem lokalizovat „globální vědecké těžiště“ historické geografie, ať už ji bereme za samostatný obor nebo za součást geografie či věd historických, nelze přehlížet její dosud tradičně silné postavení v Německu. Rovněž zde vznikla v poslední době řada děl, která by stála za to alespoň ve stručné formě představit české odborné veřejnosti.

U našich západních sousedů, podobně jako je tomu i u nás, existuje prakticky historická geografie spíše jako součást geografie nebo historie. Ve dvou případech se tento obor ale přece jen ve své akademické a institucionální podobě daří uplatňovat samostatně. Konkrétně se jedná o Geografický institut university v Bonnu a Institut pro geografii na univerzitě v bavorském Bamberku s vlastními profesurami pro historickou geografii (v Bonnu v současné době prof. Winfried Schenk, do roku 2001 katedru vedl a dnes zde působí jako emeritní prof. Klaus Fehn; v Bamberku vystřídal v roce 2006 prof. Wilfrieda Kringse současný prof. Andreas Dix). Na bedrech právě těchto dvou institucí tvořících jakousi páteř samostatné existence oboru spočívá též podstatný díl výzkumu, potažmo publikační tvorby.

Pro účel „krátkého výběrového exkurzu do současné tvorby“ jsem zvolil pouze několik prací, které ovšem lze s úspěchem označit za klíčové. Zaměřil jsem se proto výhradně na publikace přehledového a obecnějšího charakteru, které vyšly v posledních třech letech (2005–2007) s dostatečně velkým nákladem, a tedy i potenciálem proniknout do širšího povědomí nejen v německy mluvících zemích, ale i za jejich hranicemi, Česko nevyjímaje. Nejedná se proto a priori o čistě historickogeografické úzce vyprofilované studie, ale až na dvě výjimky o souborná díla širšího geografického vymezení, ovšem, a to je nutné zdůraznit, s nepřehlédnutelným podílem přístupu a témat historické geografie. Zmíněný podíl není jen logickým vyústěním zaměření těchto prací na výzkum kulturní krajiny (člověk jako její součást a tvůrce) ale, a to především, díky tomu, že vznikly na akademické půdě bonnské geografie nebo za jejího značného přispění. Důvodem, proč jsem se při výběru zaměřil na díla tak či onak svázaná s vědeckou obcí bonnských (historických) geografů (z osobností jmenujme W. Schenka, K. Fehna, K.-D. Kleefeldu, P. Burggraaffa, P. Welkeho, dříve A. Dixe a další), je fakt, že mi bylo umožněno právě sem nahlédnout v rámci své nedávné zahraniční vědecké stáže.

Glaser, R., Gebhardt, H., Schenk, W., eds. (2007): Geographie Deutschlands. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 280 s.

Nejnovější a zároveň dobře dostupná publikace přehledového charakteru. Není klasickou vysokoškolskou učebnicí regionální geografie Německa, ale spíše zajímavým inovativně zpracovaným dílem určeným nejen pro akademickou obec, ale i pro širokou veřejnost. Seznamuje čtenáře s nejnovějšími výsledky moderního výzkumu s důrazem na kulturní krajinu a aktuální stav i proměny socioekonomických parametrů. Spoluautorství W. Schenka se zde odráží v četných

historickogeografických přesazích a vývojovém pojetí témat. Vydáním této publikace získalo Německo dosud chybějící potřebnou a dlouho očekávanou moderní syntézu geografie vlastního území.

Gebhardt, H., Glaser, R., Radtke, U., Reuber, P., eds. (2006): Geographie – Physische Geographie und Humangeographie. Spektrum Akademischer Verlag, Heidelberg, 1099 s.

Další v řadě prací, které v ucelené formě mapují současnou úroveň geografického výzkumu. Nezabývá se příliš konkrétními tématy, ty uvádí jen jako příklady výzkumu. Zaměřuje se naopak na vlastní teoretickou, metodologickou a pramennou základnu, respektive na obecné formy a závěry moderního výzkumu. Svě samostatné místo zde má kapitola věnovaná historické geografii (č. 25, autoři A. Dix a W. Schenk), která seznamuje s metodami, tématy, rozměry a především praxí tohoto vědního oboru. Vliv a uplatnění takto rozsáhlého díla lze označit, alespoň co se německého akademického prostředí týče, jako normativní.

Schenk, W., Schliephake, K., eds. (2005): Allgemeine Anthropogeographie. Klett-Perthes, Gotha, 824 s.

Ne náhodou si tato práce postupně vysloužila od části geografické akademické obce přívlastek „Bible“ svého oboru. Slovo Anthropogeographie je zde překládáno jako „Geographie des Menschen“ (geografie lidí). Dá se říci, že geografie v tomto pojetí se víceméně překrývá s naším vymezením sociální geografie (v němčině se častěji užívá pojem „Humangeographie“). Tomu též odpovídá klasické členění dle jednotlivých oblastí působení člověka na Zemi: 1. Pojetí geografie lidí; 2. Člověk jako aktér v prostoru; 3. Člověk sídlící; 4. Člověk hospodařící; 5. Člověk politický a plánující; 6. Budoucnost geografie lidí. Do 3. oddílu je zahrnuta speciální a dost rozsáhlá kapitola Historická geografie (autor W. Schenk), kterou lze bez problému brát za komplexní a ucelený přehled teorie, metodiky, pramenů a jednotlivých polí působnosti oboru.

Matthiesen, U., Danielczyk, R., Heiland, S., Tzschaschel, S., eds. (2006): Kulturlandschaften als Herausforderung für die Raumplanung. Verständnisse – Erfahrungen – Perspektiven. ARL, Hannover.

Oproti předešlým publikacím se jedná o poněkud konkrétněji vymezené dílo s patrným posunem k praxi. Nejen historického geografa zde pravděpodobně upoutá velmi zajímavá oborově laděná diskuse (autorem opět W. Schenk) nad termínem „zralé kulturní krajiny“ (gewachsene Kulturlandschaft) jakožto ideálního, vyváženého a dlouhodobě udržitelného stavu. V zmíněné polemice není opomenut ani rozměr vývojový, tedy ani pohled samotných environmentálních dějin.

Denecke, D. (2005): Wege der Historischen Geographie und Kulturlandschaftsforschung. Ausgewählte Beiträge. Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 320 s.

Tento soubor třinácti článků D. Deneckeho byl vydán z iniciativy K. Fehna a A. Simmsové na počest 70. narozenin autora. Jeho starší statě jsou zde uspořádány do pěti oddílů: 1. Cesty výzkumu; 2. Geneze sídel a využití půdy; 3. Doprava a staré stezky; 4. Město; 5. Praktické uplatnění. Význam této publikace pro historickou geografii spočívá především v tom, že od doby svého vydání před dvěma lety částečně supluje dosud v Německu chybějící samostatnou učebnici, resp. stěžejní příručku oboru.

Siedlungsforschung: Archäologie – Geschichte – Geographie. Band 23 – Naturkatastrophen und Naturrisiken. Bonn 2005.

Dosud poslední svazek časopisu vycházejícího od roku 1983. Původně se periodikum specializovalo na témata spojená s výzkumem osídlení, nicméně v přenesené působnosti jej lze označit za normotvorný pilíř pro obor historické geografie v Německu (podobně jako časopis Historická geografie pro Česko). Je sestavován geografy působícími na universitě v Bonnu a prezentuje celou škálu témat a článků od těch s metodologicko-teoretickým zaměřením, přes zprávy o výzkumu a příkladové studie až po ty regionálně vymezené (od lokálního po globální rozměr). Například tento konkrétní svazek je věnován problematice přírodních katastrof a rizik.

Šestice publikací, které zde byly ve stručnosti představeny, tvoří pouhý zlomek poměrně bohaté oborové německé tvorby posledních let. Ačkoli podíl bonnské akademické obce na jejím vzniku (a na historickogeografickém výzkumu obecně) můžeme považovat za značný, řada kvalitních zajímavých a rozsáhlých prací vzniká i mimo její dosah. Jako nekomentovaný, byť nepřehlédnutelný příklad můžeme na závěr uvést výzkumný projekt „Landschaften in Deutschland. Werte der deutschen Heimat (1957–2007)“ Zeměpisného institutu (Institut für Länderkunde) v Lipsku.